

Prežihov Voranc
DOBERDOB
Vojni roman slovenskega naroda

Uvodni nagovor

Prežihov Voranc še živi. Živi skozi svojo literaturo, svoje literarne like in njih pripovedi. Ob ponovnem izdajanju njegove literarne zapuščine, ki spada v zakladnico slovenske književnosti, z veseljem ugotavljamo, da je ne samo živ, ampak tudi aktualen, zanimiv in da nam ima vedno znova kaj povedati. Prežih, namreč. To še zlasti velja ob letošnji 100. obletnici začetka prve svetovne vojne, ki jo je doživel osebno, na svojih ramenih, in jo popisuje v pričujočem romanu *Doberdob*. Prežih je glas odrinjenih samorastnikov, ki živijo trdo življenje. Visoka narodna zavest že davno pred državno (ne)samozavestjo, ki jo poznamo danes, je bila pri njem prisotna v mnogih njegovih delih, kot tudi v njegovem življenju. Ni mu bilo prizaneseno ne med prvo ne med drugo svetovno vojno. Verjel je, da komunizem prinaša socialni red in pravičnost. Kot mnogi med nami. Svet je želel s svojim političnim delovanjem spremeniti na bolje. Ni bil brezbrizen, zgolj v literaturo zazrt ustvarjalec, ampak angažiran intelektualec evropskih dimenzij. Tako je svojo narodno zavest izražal tudi kot narodno zavzetost. Hkrati v mnogih literarnih delih in svojem delovanju izkazuje navezanost na svoje korenine. Korenine je imel v Kotljah, kamor se je na koncu tudi vrnil. Bil je močan glas rodnega kraja in domače koroške pokrajine. Takšen glas potrebujemo še danes, ko se počutimo odrinjene in odmaknjene od domovine. Prepogosto v Ljubljani naletimo na gluha ušesa in pomanjkanje volje za reševanje naših težav.

V Prežihovi ustanovi, ki trenutno deluje prvenstveno v smeri ohranjanja in aktualiziranja njegove literarne zapuščine, verjamemo, da je vso svojo človeško globino in prepričanje v boljši svet zapustil v svoji literaturi. Zato smo

zadnja leta svojo dejavnost usmerili v ponovno izdajanje njegovih del, ki slovenskim bralcem niso lahko dosegljiva. *Dekle z mandolino* – izbor njegovih črtic – ter izdaja romanov *Jamnica* in *Doberdob* so trije sadovi naših prizadevanj. S finančnega stališča ima za vse tri izdaje največ zaslug Občina Ravne na Koroškem, ki poleg tega skrbi še za druge vidike ohranjanja Prežihove zapuščine. Hkrati bi se želel v imenu ustanove zahvaliti vsem, ki nam pomagata pri naših dejavnostih. Torej, zahvala gre vsem članom Prežihove ustanove, Kulturnemu društvu Kotlje, Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika, Kulturnemu društvu Prežihovega Voranca, Koroškemu pokrajinskemu muzeju Ravne na Koroškem, Osnovni šoli Prežihovega Voranca ter založbi Beletrina, ki nam pomaga pri izdajanju Prežihova. Računamo, da se nam v prihodnje pri načrtni in aktivni skrbi za Prežihova pridružijo še novi posamezniki ali organizacije.

Prežihova želimo zase in za bodoče rodove ohranjati tudi v prihodnje. Socialna vprašanja in vprašanja narodnega obstoja ali ponosa, ki jih je Prežih odpiral v svojih delih, so kljub časovni oddaljenosti njegovih besedil in ne glede na obstoječi družbeni red aktualna tudi dandanes. Kako ljudem zagotoviti dostojno življenje, hkrati pa ohraniti socialno pravičnost? Kako zagotoviti pošteno in pravično družbeno ureditev? V preteklosti ni šlo brez revolucij in vojn, ki so nam žal povzročile veliko gorja. Danes imamo demokracijo in želimo ta vprašanja reševati miroljubno. Toda glas odrinjenega posameznika je proti elitam in kapitalu vedno manj slišen, socialne razlike pa so postale nenormalne in posledično nemoralne. Podobno kot Prežih nas mnogi intelektualci različnih znanj opozarjajo na probleme sedanjega stanja in obstoj krivic. Kapital in potrošništvo imata zaslepljujoč učinek, zaradi katerega mnogi

vidijo le sebe, in ne več sočloveka. Ne pustimo se zaslepi-
ti in berimo Prežiha v njegovem večnem prizadevanju za
ljudi in njihove pravice.

Prežihova ustanova bo tudi v prihodnje skrbela za za-
puščino Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca. Naše po-
slanstvo je, da njegov prispevek k človečnosti tega sveta
skozi literaturo v največji meri ostane med ljudmi in jim
predstavlja zgled za ravnanje. Naša skrb je, da ohranjamo
Prežiha še naprej živega – to pa je v veliki meri odvisno
od vas, bralcev, zato vas vabimo k njegovi besedi. Tokrat
ob 100. obletnici začetka prve svetovne vojne s pričujočo
izdajo *Doberdoba*.

Tomaž Rožen
predsednik uprave
Prežihove ustanove

Pri redakciji romana *Doberdob* smo želeli ohraniti jezikovno avtentičnost besedila in jezikovno normo časa, zato nismo posegali v slogovno zaznamovano in arhaično izrazje ter skladijske posebnosti. Zaradi oblikovne skladnosti z zbirko in pravopisne enotnosti knjige smo korigirali zatipkana mesta in vnesli najnujnejše popravke na področjih interpunkcije. Ponatis temelji na izdaji romana, ki je izšel pri Založbi Obzorja leta 1980.

Črna vojska

I

Narednik je bral polkovno povelje. Vojaki so bili izmučeni in so komaj poslušali. Nenadoma se je infanterist Amun Mohor zdrznil, kajti nepričakovano je začul svoje ime:

»... infanterist Amun Mohor je transferiran k bataljonu št. 100. Zglasi naj se jutri zjutraj ob 7. uri pri bataljonski komandi.«

Po razhodu je Amun še zmeraj nepremično stal na mestu, medtem ko so se njegovi tovariši že razhajali. Tedaj je pristopil narednik k njemu.

»Ste razumeli, infanterist Amun?«

Ker se Amun ni zganil, je nadaljeval:

»Bataljon št. 100 je v barakah za lazaristovsko kasarno!« Potem se je sklonil čisto k Amunu, ki je nepremično stal pred njim z rokami ob hlačnih šivih, in strupeno pristavil: »Takah vojakov, kakor ste vi, pri nas ne potrebujemo. Tam vas bodo že naučili kozjih molitvic.«

Narednik se je odstranil, Amun pa se še vedno ni mogel premakniti, tako je bil iznenaden. Način, kako mu je narednik sporočil odlok, ga je prepričal, da mora za tem tičati nekaj posebnega. Tudi kompanijski tagšarž, tisti frajtar z očali, ki je ves čas stal za narednikom, ga ni izpustil iz oči. Kaj neki to pomeni?

Ko si je naposled opomogel, je videl, da je skoraj sam ostal na dvorišču. Tedaj se je spomnil večerje in odhittel je za drugimi v kasarno. Prišel je zadnji h kotlu. Kuhar ga je neprijazno nahrulil:

»No, lahko bi se bil prej prikidal! Ali misliš, da moramo vedno tičati v tej luknji?«

Kljub neprijaznemu sprejemu pa mu je molče pridejal še po eno zajemalko golaža in polente.

Ko je vstopil v sobo, ga je sprejel hladen mir. Nihče ga ni pogledal. Druge krati je med večerjo vladal razposajen hrup, vojaki so hitro jedli in se odpravljali v mesto, danes pa so vsi trdovratno molčali. Pri dolgi mizi je bilo na koncu še prostora, toda ko je Amun hotel prisesti, se je sosed neprijazno nakremžil:

»Kaj pa siliš sem? Ali ne vidiš, da ni prostora?«

Amun se je usedel na svojo posteljo in začel jesti. Toda medtem ko je še malo prej občutil velik tek, ga je zaradi ponašanja tovarišev začel izgublјati. Slednjič je postavil posodje na polico in se zleknil po slamnjači. Soba se je medtem začela prazniti, vojaki so odhajali na hodnik, kjer je pri umivalniku rožljala pločevinasta posoda, nato so se vračali in koj nato je večina zapustila sobo. Amunov sosed je imel navado, da se je po večerji zleknil na posteljo, si nažgal pipo in se spustil z njim v razgovor. Nocoj pa je tudi tiho zginil. Bilo je očitno, da se ga tudi on izogiba.

Amuna je to hudo zbolelo. Če ga črti ta, o katerem je mislil, da mu je najbolj vdan, mora biti za to tehten vzrok. Ali pa se je motil? Mogoče tudi ta ni bil odkrit in je hlinil prijateljstvo le zadelj tobaka za pipo? Naposled ... Skušal je biti ravnodušen. Ali ni popolnoma vseeno, kaj mislijo tovariši o njem, ko gre tako stran, že jutri? Toda ta tolažba je bila jalova. Sklenil je, da gre iskat soseda, ki gotovo ni odšel v mesto, temveč mora biti kje na prostranem dvorišču. Izvleči mora iz njega skrivnost nenadne spremembe, naj velja, kar hoče.

Zunaj je polagoma legel mrak, toda žarnice še niso gorele. Dvorišče je bilo skoraj prazno; suh, a ne prehud mraz

se je zgrinjal nad kasarno, ki je samevala na robu mesta. Pred kantino, ki je bila na koncu stavbe, je zapazil dve skupini soldatov v živahnem razgovoru. V eni teh skupin je opazil dolginastega kompanijskega inšpekcijona, ki je mahal z rokami in glasno vpil:

»To je svinjarija, največja svinjarija! Sramota za naš polk ...«

Nenadoma so ga vojaki opazili in kompanijski inšpekcijon je umolknil. Amunu se je zahotelo stopiti k njim in jih izzvati, da mu povedo resnico v obraz, kajti bilo je očito, da so govorili o njem. Toda toliko poguma le ni imel.

Hkrati je zagledal soseda v samotnem kotu dvorišča, kjer je slonel sam zase in kadil. Vojaki pred kantino ga niso mogli videti. Amun se je previdno približal, boječ se, da bi mu tovariš ne pobegnil, če bi ga prej opazil. To se mu je posrečilo; sosed ga je zagledal šele, ko se je Amun vstric njega naslonil na ograjo.

Nekaj hipov sta tako slonela in molčala. Prvi je spregovoril Amun:

»Ker grem jutri zjutraj, sem ti prinesel še nekaj tobaka. Tukaj na samem ga boš gotovo vzel, čeprav bi ga v sobi morebiti ne ...«

Pri tem je izvlekel zavoječek tobaka iz žepa in mu ga pomolil. Sosed se je najprej previdno ozrl po dvorišču, in ko se je prepričal, da ju nihče ne opazuje, je hlastno segel po daru in ga stlačil v žep. Rekel pa ni nič.

Tedaj se je Amun opogumil in vprašal naravnost:

»Povej mi, kaj imate nocoj z menoj ...«

Sosed je molčal.

»Ti nekaj veš – vsi nekaj veste, česar jaz ne vem. Prišel sem, da mi poveš,« je Amun silil dalje z nestrpnim glasom.

Tedaj se je tovariš zganil:

»Pravijo, da si P. V. Politično sumljiv ...« Njegov glas je bil votel, čisto tuj, in ko je govoril, ni pogledal Amunu v oči.

»Politično sumljiv!« je vzkliknil Amun ves iz sebe.
»Zakaj pa ...«

»Ne vem!« Tovarišev glas je bil suh, odrezan.

»Ali sem zategadelj transferiran?«

»Zategadelj, pravijo ...«

Šele zdaj se je sosed zravnal in se na pol obrnil k njemu. Amun je zagledal prestrašen, razočaran in bolesten obraz.

Občutil je veliko potrebo prepričati tovariša ob svoji strani, s katerim je preživel nekaj tednov v miru in spoštovanju, da ga po krivem dolže, da je nedolžen. Zato je rekel:

»In ti vse to verjameš?«

»Tako pravijo; kaj jaz vem ...?«

»Jaz ti pa lahko rečem, da ni vse skupaj nič res. Prav ničesar ne vem, kaj bi moglo biti! Politično sumljiv? Kakega zlodeja? Nikoli se nisem pečal s politiko. Kako tudi, pri moji mladosti in pri tem, da sem živel doma na kmetih? Slovenec sem že, to je res, ali kaj morem za to? Tudi ti ne moreš za to, da si Nemeč. Najbrž je to kaka pomota ali pa me je kdo iz zlobnosti očrnil pri komandi. Nimam pojma, kaj bi moglo biti!«

Amun je govoril hlastno, prepričevalno in med govorom ni izpustil tovariša iz oči. Zdelo se mu je, da se sosedov obraz počasi jasni in postaja zaupljivejši. Osamelost, ki je Amuna do zdaj dušila, je začela polagoma popuščati.

Ta hip se je izpred kasarne sèm zaslišal klic:

»Infanterist Amun, v pisarno!«

»Kličejo te!« je rekel sosed hlastno, ko da bi ga ta klic spet spravil v dvom in bi se tovariša rad iznebil.

Amun mu je dal roko. Hotel je za slovo občutiti topel stik dlani, namesto tega pa je v svoji roki začutil ravnodušno, topo roko brez vsakega čustva.

»Srečno!« je dejal.

»Srečen pot!« mu je naglo odgovoril sosed.

V stotnijski pisarni je Amuna sprejel računski podčastnik.

»A ti si torej tisti junak?«

»Infanterist Amun, pokorno javljam!« je Amun pristopil k mizi. Narednik je napravil rezek obraz.

»Da, da, saj vem, saj vem! Pri našem polku takih vojakov, kakršni si ti, ne potrebujemo. Mi smo čistih rok, strumna cesarska vojska ...«

Podčastnik je rekel nekaj, kar se je že v najkrajšem času bridko maščevalo. Armadno poveljstvo je namreč »čistemu« 7. pešpolku takrat dodelilo nekaj stotnij tako imenovanega nezanesljivega moštva, zbranega iz vseh narodnostnih kotov avstro-ogrske monarhije.

Amun se je mahoma osmelil:

»Pokorno javljam, jaz ne vem ničesar.«

»Pa mi vemo, če ti ne,« je mirno odgovoril narednik. Nato mu je odštel soldnino ter mu izročil maršruto za novo enoto. Preden je Amun utegnil zapustiti pisarno, mu je še dejal s čudnim naglasom:

»Sicer je pa res prekleto vseeno, ali te bo hudič vzel pri nas ali pri kakem drugem regimentu.«

Amun se je znašel na hodniku z vročo glavo. Iz mesta se je čul odmev škripajočega tramvaja, na postaji je naporno žvižgal vlak, ki se je pravkar zaganjal z novim transportom vojaštva v noč. Iz kantine se je čulo kričanje vojakov.

V sobi je manjkala polovica vojakov, ostali so večinoma bili že pod odejami, le dva sta zamišljeno igrala marjaš. Ko

je Amun vstopil, sta kmalu prenehala; eden je zagnal karte po slamnjači in malomarno zagodrnjal:

»Ne vem, zakaj mi danes ne gre.«

Potem je v sobi zavladala zoprna tesnoba, ki je Amuna takoj vrgla v postelj. Skušal je zaspati, toda spanec je bežal od njega, ko je trobentač že odtrobil pokojnico in je v sobi ugasnila luč. Kakšen vrag neki mu je to skuhal? Politično sumljiv? ...

Gledal je nazaj v življenje in iskal po preteklosti. Bil je sin majhnega kmeta, ki je bil dvajset let najemnik, preden je šele pred kratkim časom kupil malo zemlje z bajto. On sam je po dovršeni ljudski šoli ostal doma ter je živel na pol kot dninar in na pol kot kmetski sin. Njegov oče je še kot najemnik bil pristaš slovenske stranke, ki je bila z vladno nemško stranko v hudem boju. Tudi on sam se je tega nazora in tega duha že od vsega začetka navzel. Ker so nemško stranko vodili veleposestniki, vaški krčmarji, trgovci in podobni bogati ugledneži, oni sami pa so bili le ubogi najemniki, živeči pod nadvlado nemških in nemčurskih upravnikov in gozdarjev, je imel boj v slovenski stranki zanj močan socialni prizvok.

Zelo zgodaj je že občutil krivico, ki se jim je godila, in zato se je njegova miselnost usmerjala proti vsem obstoječim razmeram. Gospode ni maral nobene, in čudno, čeprav je bil veren kakor njegov oče in čeprav je duhovščina bila na strani slovenske stranke, je imel tudi proti duhovščini neke zgodnje pomisleke. Postajal je nezadovoljen, razborit.

Politično sumljiv, vrag vedi. Bil je član slovenskega bralnega društva in sem in tja, kadar so se bližale volitve, je tudi že obiskal kak shod. Nekoč je bil z očetom na velikem ljudskem taboru. Ko so se vračali na okinčanem vozu in so šli pit v obcestno gostilno, so jih tam napadli nemčurji,

ki so se pripeljali mimo. V pretepu, ki se je razvil med njimi, je Amun zagnal nekemu znanemu trškemu magnatu prazen petindvajsetlitrski sodček v trebuh, da se je debeluhar onesvestil in so ga morali odpeljati v bolnišnico. Kaj, ko bi ta stvar bila povod?

Ali pa ona stvar s prestolonaslednikom? Tisti dan, ko je župnik med mašo oznanil, da so v Sarajevu ubili prestolonaslednika, je mnogo ljudi jokalo, mnogi so stiskali pesti in preklinjali, vsi pa so se hitro porazgubili, kakor bi slutili bližajoči se vihar. On sam je s čudnimi, dotlej neznanimi občutki odšel domov – bilo ga je strah in bil je obenem zadovoljen. Doma je zinil:

»Dober je v kraj!«

Oče se je ustrašil. To, kar je izrekel, je bilo seveda skoraj predrzno, in sam ni vedel, kako mu je ušlo.

Če bi komanda vedela za to, seveda ... Toda o tej njegovi izjavi ni razen domačih nihče na svetu vedel.

Potem je prišla mobilizacija. Ker je bil potrjen ravno v tistem letniku, je moral takoj odriniti. Vse, kar je v miselnosti prinesel s seboj k vojakom, se je v teku naslednjih tednov in mesecev nekako zabrisalo. Pri vojakih je bil kakor milijoni tovarišev tiste dni top, brez spodbude, a vendar nemiren. Njegova prejšnja upornost je dremala pod težo vsakdanjega napornega življenja.

In vendar sumljiv ...? Mogoče pa je oblast pametnejša kakor on, mogoče so mu videli v srce globlje, kakor je mogel videti sam? Ob spominu na vse se mu je počasi jela vzbujati stara, zdaj dremajoča upornost in nezadovoljnost. Skoraj zavihralo je v njem.

»Dobro, če že hočete, če vi sami to hočete, bom pa postal sumljiv!« si je priznal poln grenkega ponosa in kljubovalnosti.

Pokril se je čez glavo in zamižal. Zaspal pa še vedno ni, še dolgo v noč je prisluškoval razburjenim mislim ter dihanju spečih tovarišev, od katerih ga je kar nenadoma ločil tako ogromen prepad ...

To je bilo v začetku 1915. leta – – –

II

Drugo jutro je v pisarni bataljonske komande sprejel Amuna feldvebel Rom. Bil je brez brk, sveže obrita koža je dišala po kolonjski vodi in drobne, belosive oči so se prijazno nasmehnile. Amuna je ob pogledu nanj zajelo skoraj otroško zaupanje.

»Pokorno javljam, infanterist Mohor Amun, transferiran od 7. pešpolka,« je predpisno javil, izročajoč svojo maršruto.

»Aha, spet eden!« je dejal feldvebel, ne da bi ga pogledal. Vzel je ponudeno maršruto, toda komaj je spustil oči na papir, jih je takoj spet dvignil, se obrnil proti mlademu, gladko počesanemu in napomadiziranemu korporalu, ki je sedel pri drugi mizi, in rekel:

»Ali ima akt?«

Korporal Zugast je molče vzel v roke debel ovoj, prevezan z zamazanim trakom, ga odprl in začel malomarno brskati po njem. Naposled je iz ovoja izvlekel zeleno mapo, jo odprl in jo čez ramo izročil naredniku, rekoč:

»Navadna stvar! Sarajevo ...«

Feldvebel je nekaj časa strmel v papirje, zadovoljno pokimal, vstal, vtaknil roke v hlačne žepe in se z dvema korakoma prizibal pred Amuna.

»Tako torej! Tudi ti spadaš med tiste! No dobro, kako pa ste si vi to stvar sploh predstavljali? Ali ste mislili, da se bomo mi v hlače podelali, če nam boste prestolonaslednika ubili? Kaj? Toda hvala bogu, imamo mi prestolonaslednikov, da jih lahko svinjam krmimo.«

Zadnje besede mu je govoril že tik pred obrazom, da je vojak začutil njegovo vročo, po rumu smrdečo sapo. Narednikov glas je bil vsiljiv in vroč obenem, zraven se je tresel, toda ne morda od jeze, temveč od prekrokane noči. Nato je stopil korak nazaj in spregovoril s ponižnim, skoraj vdanim glasom:

»No, fantiček, le počakaj! V enem mesecu bo vojne konec in potem te postavimo k steni.«

Korporal Zugast, ki se je zaradi prevelike vročine, puh-teče od peči, skoraj topil in mu je lasno olje polzelo po sencih in po čelu, ga je ustavil:

»Jaz bi jih že prej tja postavil,« je rekel prezirljivo.

»S kom se boš pa potem vojskoval?«

»No, s takim bataljonom bi se ne vojskoval rad,« se je odrezal Zugast s skrajno zaničljivim naglasom.

Feldvebel Rom se je spet približal Amunu.

»Ali znaš nemški?«

»Pokorno javljam, znam!«

»No, hvala bogu, vendar enkrat pošten lopov!« se je razveselil Rom in presenečen tlesknil z dlanmi. »Ti si torej k nam komandiran, kaj?«

»Komandiran, gospod feldvebel!« je prostodušno odvrnil Amun.

Nemirnemu feldveblu je to tako ugajalo, da se je jel z dlanmi tolči po stegnih. »Komandiran, komandiran!« je ponavljal in se sukaj po sobi. Ko je zadnjikrat izgovoril besedo komandiran, so se odprla vrata in v sobo je stopil stotnik v spremstvu četovodje. Bil je stotnik pl. Fortis,

komandant prve stotnije, ter četovodja Erdkönig od prvega voda iste stotnije. Narednik je postal takoj uraden:

»Nov prirastek, gospod stotnik. Izjema tokrat je le ta, da smo dobili novo številko liferanta. Do zdaj smo imeli čast biti odjemalci raznih 15-tih, 28-tih, 35-tih, 97-tih in podobnih regimentov. Današnji prirastek je od polka št. 7. Kakšna čast vendar ...!«

Stotnik Fortis je bil potomec stare španske plemiške družine, katero je za časa Karla Šestega neki njegov prednik z begom pred prevelikimi škandali presadil v Avstrijo. Od tega prednika je imel Fortis še črne oči in bikovski, mavrovski vrat. Nasmehnil se je narednikovemu besedičenju ter odšel naravnost k prazni mizi:

»Gospod feldvebel, ne obrekujte po nepotrebnem naših edinic.«

Rom je pobesil glavo.

»Ali je težak?« je vprašal stotnik.

»Težak, težak! Tu je njegov akt, gospod stotnik!«

V stotnikovih rokah je spet zablestela tista zelenkasta mapa. Pri pogledu nanjo je Amunu nehote postalo vroče. Tam notri torej je zapisana njegova usoda. Skušal jo je razbrati s stotnikovega obraza. Toda to se mu ni posrečilo, ker jo je ta koj odložil, brž ko je pogledal vanjo. In že je vstal in se obrnil k Romu.

»Gospod narednik, dodelite ga v mojo stotnijo.«

Po teh besedah je zapustil pisarno. Amunu je odleglo in prej skrivljena, na zmeraj hujše udarce pripravljena hrbtenica se je zdaj kar sama od sebe začela ravnati. Z velikim užitkom je opazoval feldvebla in korporala, ki sta bila očitno poparjena. Rom se je skušal prvi znajti.

»Dober tek, Erdkönig!« je dejal obrnjen k četovodji. Ta se za ta poklon ni zmenil. Obrnjen k Amunu je dejal:

»Infanterist Amun, vi pridete v moj vod. Greva!«

Dve minuti pozneje je Amun ves zamišljen korakal za četovodjo med dolgimi barakami precej obsežnega, popolnoma novega taborišča. Stvar je postajala zanimiva: vsak, kdor je vtaknil svoj nos v ta presneti akt, ga je koj vzel k sebi. Medtem ko je bil sinoči pri polku cel zlodej in ko ga je malo prej feldvebel tako sprejel? Kaj neki tiči v tem aktu? Premišljal je, ali bi vprašal četovodjo ali ne. Mož se mu je na prvi pogled prikupil. Imel je dobre oči in zaupljiv obraz. Od njega je velo nekaj domačega, očetovskega, nekaj nenavadno prikupljivega. Naposled se je osmelil.

Četovodja je bil iznenaden, da si je navaden infanterist upal na dan s tako kočljivim vprašanjem. Toda ravno to mu je tako ugajalo, da mu je odgovoril z dobrohotnim glasom:

»Neumnosti, same neumnosti! Čenče, za katere se danes nihče več ne briga ...«

»Ali ne stoji tam o nekem pretepu, gospod četovodja?«

Četovodja mu ni odgovoril, temveč se je pritrjevalno nasmejal, da je bil Amun popolnoma prepričan, da je njegova slutnja pravilna. Bil je mirnejši.

Na ta način je infanterist Amun prišel k prvemu vođu prve stotnije bataljona št. 100. Ko je prvi večer legel na pogradu spat, sta se njegova najbližja soseda, infanterista Holcman in Barfuss, polglasno pogovarjala v nemškem jeziku, ne meneč se za njegovo soseščino.

»Stvar je namreč ta,« je trdil prvi, »da dandanes pošten soldat vedno plačuje ceho. Jasno je, zakaj so nas, poštene nemške vojake, transferirali k temu čudovitemu bataljonu. Šele nekaj dni sem tu, pa se mi je že posvetilo. Edino zategadelj, da vzdržujemo disciplino in da bomo držali mačka za rep, kadar pridemo na fronto. Ali se zavedaš, kaj se pravi imeti sovražnika pred seboj, med seboj in za seboj ...«

»Bataljon št. 100, bog se nas usmili ...« je za prvim povzel drugi. »Ali si že kdaj slišal, da bi bataljoni imeli take številke? Jaz še ne, pa čeprav sem služil svoj rok v mirnem času in sem bil že v Galiciji. In kakšna družčina, prosim te! Nikomur ne moreš pogledati v obraz. Od kod je vse to naneseo? Sami latajnarji, Čehi, Hrvati, Rusini, Cigani ... Naposled je človeka kar sram pisati domov! Kje služiš? Pri bataljonu št. 100! Zakaj pa ne pri bataljonu številka tisoč ali pa pet tisoč, na primer ...?«

Glas infanterista Barfussa je bil srdit in jokav ter se mu je poznalo, da mu besede prihajajo od srca. Bila sta oba z Gornje Štajerske in šele pred kratkim prestavljena od infanterijskega polka št. 27. Prvi je bil še rekrut, drugemu se je pa videlo, da je še rezervist. Ležišče sta imela sredi praznega pograda, kot bi si sila nalašč izbrala tako osamljeno mesto.

Holcman si je prižgal cigareto, medtem ko je Barfuss začel tlačiti tobak v pipo. Med prižiganjem je zagodrnjal:

»Ravnokar sem slišal v kantini, da je to nekak kazenski bataljon, sestavljen iz dezerterjev, političnih osumljencev, maroderjev in podobnega. In s takimi potepuhi moraš na fronto ...«

Holcman mu ni odgovoril, pač pa je zdaj prvič pogledal Amuna, kakor da bi se hotel prepričati, če posluša. Barfuss pa je brezobzirno nadaljeval:

»Jaz sem to že enkrat izkusil na lastni koži. Naš polk je ležal v Galiciji poleg neke češke brigade. Nenadoma udarijo Rusi, Čehi pa seveda roke gor. Videli smo jih, kako so se usipali proti sovražniku. Kratko malo – v trenutku smo imeli sovražnika za hrbtom. Kaj se je zgodilo? Nekaj sto mrtvih in ranjenih, nekaj sto pa ujetih in umik. In vse to zadelj teh prekletih izdajalcev!«

»Ti si neumen, Barfuss!« ga je porogljivo pretrgal Holcman. »Kdo pa je dandanes v etapi, po bolnicah, pisarnah, skladiščih? Sami nezanesljivci! Ti pa, ker si pošten, lahko greš travo grist na fronto.«

»Jaz pa le mislim, da bodo ti ljudje po vojni vsi ustreljeni,« se je tolažil Barfuss.

»Kaj ti pomaga, če boš pa prej poginil?«

Tedaj se jima je približal suh infanterist širokega, vedrega obraza, njun rojak. Bil je infanterist Almer, eden prvih, ki so bili dodeljeni temu nastajajočemu bataljonu.

»No, kako je?«

»Vrag vzemi vse skupaj!« sta hkrati vzdihnili onadva.

Almer se je nasmehnil in se vzpel k njima na pograd.

»Dober vojak se mora vsega navaditi!« je dejal in tlačil v pipo tobak iz Barfussovega mehurja, ki ga je ta pozabil dati v žep. »Česa vsega smo se morali navaditi pri naši kompaniji v Galiciji! Tam vam je spočetka kar mrgolelo ruskih špijonov in ovaduhov. Marširamo skozi vas. Vse prazno, kakor izumrlo. Nenadoma zažvižga krogla, poka niti ne slišiš in kraj tebe se zvali tovariš. Rusi pa seveda dan hoda pred nami. Kaj je to? Zijaš naokrog, iz bližnje hiše pa že vlečejo bradatega, sivega starca in boso, mlado ženo z otrokom na prsni. Krogla je priletela prav iz te raztrgane bajte ... ‚Ali naj jih prislonimo k steni?‘ je vprašal lajtnant stotnika. ‚Kaj še, škoda za municijo!‘ je odvrnil stotnik. Niti okrog sebe nisi utegnil pogledati in že so z neke veje bingljale starčeve noge po zraku. Ded je s tisto brado otepal okrog sebe, misleč, da se bo z njeno pomočjo izmuznil. Pri tem je cvilil kakor mlado prase: ‚Ne znaju, ne znaju ...‘ Hotel je lagati, da ni kriv.«

Vojaka sta molče poslušala. Barfussu te stvari niso bile popolnoma nove, zato je molčal, ko je Almer že končal svojo zgodbo. Drugače Holcman.

»Kaj ste pa z babo napravili?« je vprašal z zanimanjem.

»Z babnico? Žensče je padlo v nezavest, preden so jo utegnili spraviti kvišku. Toda kljub temu so ji morali otroka s silo iztrgati iz rok ... Potem so zabingljale tudi njene noge ... Toda rečem vam: takih nog še nisem videl ... Naše Štajerke naj se kar skrijejo!«

Na pogradih je nastala mučna tišina, slišalo se je nervozno drsanje teles in pridržano dihanje posameznikov. Tisti vojaki, ki so razumeli nemški, so se začeli obračati proti razgovarjajoči se trojici, toda tudi tisti, ki pogovora niso razumeli, so nategovali vratove.

Holcmanu je postala tesnoba že neprijetna.

»Torej je imela baba lepe noge ...?«

Almer se je ravno odkašljeval in hotel nadaljevati, ko ga je prehitel Amun, ki se je nenavadno vznemiril:

»Ste bili prepričani, da je kroglja res priletela iz tiste bajte ...?«

»Priletela ali ne priletela – takrat to ni bilo važno; na tleh se je valjal mrtev tovariš. Eksemplarične kazni so bile takrat nujno potrebne.«

Almer je samozavestno pogledal okrog sebe. Nihče mu ni ugovarjal. Na nasprotnem pogradu, kjer se je valjalo nekaj vojakov, se je tedaj dvignil infanterist Rainer in vprašal s suhim glasom:

»Kdo pa je obešal?«

»Neki Čarej, infanterist. Bil je Korošec, vendar je služil pri našem regimentu. Pravili so, da je v civilu mesar. Priglasil se je kar sam, in rečem vam, da se je na ta posel izvrstno razumel. Nisi še utegnil pogledati v zrak in obešencu je že visel jezik iz ust. To je tudi stvar roke ... Kakšna razlika! Nekoč ni bilo Čareja pri rokah, pa je obešal neki četovodja. Želodci so se nam obračali, rečem vam ... Obešenec se ni hotel stegniti, čeprav so se mu štirje vojaki

obesili za noge. Čarej pa je to opravil mimogrede. Po bitki pri Nadworni ga nisem več videl ...»

Spet je zavladal prejšnji tesnobni molk. Almer je pihal iz pipe, Holcman in Barfuss sta pa strmela po baraki. Naposled se je z drugega pograda oglasil Rainer z zaničljivim glasom:

»Če ni gagnil pri Nadworni, bo gotovo prišel k našemu bataljonu.«

Desno od Amuna je ležal infanterist Štefanič Alojz, ki je že ves čas radovedno stegoval vrat z ležišča.

»Kaj pa pripovedujejo?« se je obrnil k Amunu, ker ni razumel nemški. Amun je bil šele pol dneva pri bataljonu, pa je baraka že vedela, da je Slovenec. Ko mu je v kratkih besedah razložil, za kaj gre, se je Štefanič s studom obrnil v stran.

Medtem je povzel Barfuss:

»Roka je roka!« je dejal važno in počasi. »K nam je leta in leta hodil na koline neki kajžar iz okolice. Imel je to reč v malem prstu. Komaj se je živali pridno dotaknil, že je zacepetala z nogami. Nekoč se je pobil na ledu, ko se je pijan vračal domov. Čakati nismo mogli nanj in oče je najel nekega kolarja, ki je tudi klal. Toda kaj! Dobre četrte ure smo se valjali s prašičem po hlevu, preden je žival obležala. Nato smo jo vrgli v kad in odšli v kuhinjo na kozarec brinovca, ker je bil hud mraz. Toda ko smo se čez nekaj časa vrnili in smo hoteli pričeti s skubljenjem, smo našli prazno posodo. Žival je medtem spet prišla k sebi in pobegnila, da smo jo morali iskati po vasi ... Zato pa pravim: roka je roka ...«

Barfuss je gledal okrog, kakor bi iskal odobravanja za to, kar je povedal. Namesto tega je na onem pograda spregovoril Rainer s tesnobnim, skoraj napetim glasom: